

Mario Kovač

ČUDESNA TEATARSKA IGRA

Družina mladih

Urednice: Seadeta Midžić,
Nada Bezić

Artresor i Hrvatski glazbeni zavod, Zagreb, 2017.

Zbornik tekstova okupljenih u knjizi *Družina mladih* podnaslovljen je „čudesna teatarska igra” i, uistinu, sudbina ove gotovo kulturne skupine mladih kazalištaraca pokazuje kako ponekad teatarska igra može nadživjeti nesmiljene i okrutne životne puteve. Ova osebjuna skupina kazalištaraca praktički je bila pionirski pokušaj neovisnog kazališta

kod nas, a svojom pojavnošću od 1940. do, *de facto*, 1948. godine, kada je partijskim dekretom pretvorena u Zagrebačko kazalište lutaka uz častku članova osnivača, stršala je poput plodnog drveta u kulturnoj puštini dvaju totalitarističkih sustava.

Družina je tijekom svog trajanja većim dijelom bila oslonjena na upri-zorenja klasičnih francuskih dramatičara zato što je nastala pod okriljem Francuskog instituta te zato što je njen osnivač Vlado Habunek svoja prva kazališna znanja crpio tijekom boravka u Parizu gdje se „zarazio” ljubavlju prema francuskoj kulturi, no repertoar bi nerijetko proširili i izvan frankofonskog područja, ponajviše ranim, a danas antologijskim, djelima mladog Radovana Ivšića.

Izuzev Habuneka i Ivšića, kroz rad družine prodefilirala su mnoga danas značajna imena hrvatske umjetnosti: Kosta Spaić, Mladen Škiljan, Ivo Malec, Mladen Raukar, Kosta Angelini Radovani, Tošo Dabac, Tilla Duri-eux... da spomenem samo neka.

Možda bi se uz izlazak ove knjige mogao parafrazirati naslov jednog od poglavlja unutar nje, „... premalo, prekasno”, pogotovo ako u obzir uzme-mo da većina aktera Družine mladih više nisu među živima te da je vjero-jatno dobar dio povijesne građe o njima nepovratno nestao, što djelovan-jem zuba vremena, što susta-pnim prešućivanjem njihovog rada u teatrološkim radovima. No, krivnja za to zasigurno ne leži na urednicama ove knjige koje su uistinu obavile arheološki posao u skupljanju arhiv-ske građe.

Zbornik tako obiluje dosad neobjavljenim fotografijama iz ranih četrde-setih te nedovršenim djelima među kojima se ističe skica nerealizirane opere Ive Maleca po libretu Radovana Ivšića, no knjigom ponajviše dominiraju sjećanja preživjelih „družinara” te njima bliskih osoba.

Zbornik započinje s nekoliko tekstova koji stavljaju njihovo djelovanje u političko-društveni kontekst vremena, od čega je njihov rad, koliko god apolitičan i poetski bio, neodvojiv.

Druga grupa tekstova su već navedena sjećanja, odlomci iz dnevnika ili autobiografskih knjiga te pokoji osvrt suvremenih umjetnika na važnost i inspiraciju koju su crpili od aktera „družinara”. Na tom mjestu dužna pažnja je posvećena i manje poznatim članovima Družine od kojih su mnogi imali nesretne sudbine ili su potpuno nestali s kulturne scene.

Dosta tekstova u zborniku posvećeno je i utjecaju poezije i lutkarstva na estetiku grupe, kao i njihovoj ulozi u davanju punopravnog digniteta lutkarstvu kao mediju u vremenima nesklonim umjetnosti općenito, barem onoj odmaknutoj od veličanja totalitarizma.

Tekst Snježane Pavić čak se i odmiče od same Družine mladih dajući nam uvid u tada opskurna lutkarsko-kazališna događanja po viđenijim salonima i privatnim kućama. Dio suradnika na knjizi jaka su imena francuske kulturne scene (Annie Le Brun, Olivier Neveux...), što nije ni čudo s obzirom na snažne poveznice i isprepletenost „družinara” s francuskim kulturnim nasljedem.

U konačnici, zbornik se zaokružuje priložima u vidu popisa repertoara i svih izvedenih predstava *Družine mladih* kao i dvjema sačuvanim kritika-kama novinskih zapisa iz tog vremena.

Osobno mi je žao što se u ovom dijelu knjige nije našlo mjesta i za, u knjizi često spominjani, pamflet Vjekoslava Kaleba *Jedna zabluda* - novinarsku kritiku jednog od njihovih posljednjih javnih nastupa koja se često navodi kao razlog raspuštanja družine. Taj dodatak bi dodatno podcrtao apsurdnost vremena unutar kojeg je ova jedinstvena skupina mladih zaljubljenika u kazalište živjela i djelovala.

Ovim zbornikom ispravljen je barem dio nepravde nanesen „družinarima”, a mlade kazalištarce željne eksperimenta i neovisnosti može podsjetiti kako za stvaranje istinske umjetnosti nisu potrebne visoke gradske ili državne dotacije ni savršeno opremljeni prostori za rad već, prije svega, jasna vizija i bezuvjetna ljubav prema ovom zvanju.

Bez toga, citirajući Radovana Ivšića, „kazalište se pretvara u subvencioniranu dosadu”.

Lucija Ljubić

UČOPORENI ČOVJEK, JETRA I ODERANI ŽIVOT

Werner Schwab:

Radikalne komedije,
s njemačkoga preveo
Sead Muhamedagić,
Hrvatski centar ITI
– HNK Ivana pl. Zajca
u Rijeci, Zagreb, 2018.

Werner Schwab u Hrvatskoj nije nepoznat dramatičar – dapače, njegova drama *Predsjednice*, jedna od ovdje objavljenih radikalnih komedija, na hrvatskim je pozornicama postavljena dvaput: u Teatru ITD 1997. u režiji Ozrena Prohića, a u Hrvatskom narodnom kazalištu Ivana pl. Zajca u Rijeci 2018. u režiji Bojane Lazić. Riječki HNK stoga je

sunakladnik ove knjige, zajedno s Hrvatskim centrom ITI koji je 2002. godine objavio *Antologiju novije austrijske drame* sastavljača i prevoditelja Seada Muhamedagića. Tada je u tom izboru objavljena Schwabova drama *Uništenje naroda ili moja su jetra besmislena* koja je svoju hrvatsku premijeru imala 2005. u varaždinskom kazalištu u režiji Darija Harjačeka. U ovoj su knjizi, uz navedeni dramski tekst, objavljene još *Predsjednice*, *Prevađa*, *nevažno: Neoblik*, *Europska večera* i *Moja pseća usta*.

Schwab je austrijski dramatičar rođen u Grazu 1958., a u tom je gradu i preminuo 1994. Studirao je kiparstvo u Beču, bavio se pisanjem proze i dramskih tekstova, a prema vlastitom priznanju, prije no što je napisao prvu dramu, u kazalište nije ni odlazio. Tijekom života napisao je šesnaest drama kojima je izazivao javnost njemačkoga govornog područja, problematizirajući pitanja poslijeratnog društva, a ubraja se među najizvođenije dramatičare početkom devedesetih godina. Među njegove istaknute komade ubrajaju se još *Mezali-jansa*, *ali jebemo se sjajno*, *Pornogeografija* te niz *Komedije o kraljevima*. Čitatelj će Schwabovih drama najprije uočiti poseban i neobičan dramatičarev odnos prema prostoru i jeziku. Nakon popisa likova svake od objavljenih drama razmjerno se iscrpno opisuje scenski prostor, a potom se posebna pozornost posvećuje jeziku. Tako u *Predsjednicama* stoji: „Jezik što ga stvaraju predsjednice jesu one same. Sam sebe stva-

rati (pojašnjavati) – to je rad. Stoga je sve drugo po sebi otpor. To bi u ovom komadu trebalo biti očutljivo kao napor.“ U *Uništenju naroda*, primjerice, stoji samo jedna rečenica: „Djeluje kao komanda u pravcu forsiranja jezičnog problema...“ Muha-medagiću stoga valja odati priznanje ponajviše za izvrstan prevoditeljski posao, ali i za pisanje pogovora i izradu bibliografije o Schwabovim djelima.

Jezič Schwabovih drama može biti ključ ili ishodište za tumačenje dramskog rukopisa i čini se da groteska proizlazi velikim dijelom iz njega. Jednako kao u *Predsjednicama*, jezik Schwabovih drama zapravo su dramski likovi, a budući da je jezik kojim govore teško shvatljiv – i da iziskuje očekivani napor ili otpor – ni likovi nisu lako razumljivi. Ironija je tim veća što mnogi od likova imaju za pučki komad nerijetko uobičajena „prevodiva“ imena: Schweindi (Svinjko), Hasi (Zečica), Hermann (Gospodin Čovjek), Grollfeuer (Pritajeni Oganj), Wurm (Crv)... U ovim drama-ima imena služe dodatnom izobličavanju dramskih likova i njihovih brutalnih i bezumnih postupaka koji samo potvrđuju koliko su uvjeti života nakaradni. Stoga je prevodenje takvog jezika poseban podvig za prevoditelja, Seada Muhamedagića, koji je o tome pisao i u pogovoru ove knjige. Osim toga, prve tri drame pisane su u prozi, a četvrta najvećim dijelom nekom vrstom slobodnog stiha. Većina replika u objavljenjima djeluje kao da je na svim jezičnim razinama nekako iščašena, najviše na sintakti-

čkoj i semantičkoj razini, a to je zacijelo bilo iznimno teško postići u prevodjenju. S druge strane, i sadržaj je iščašen, što opravdava prividnu besmislenost riječi i postupaka. Iznutrice (naročito jetra), fekalije, tjelesna osakaćenost, seksualno zlostavljanje i incest te lažna pobožnost provodni su motivi Schwabovih drama u kojima likovi često ponavljaju floskule o finoći i svijetu nekih drugih, sretnijih ljudi. Usporedno se postavlja i pitanje umjetničkog stvaranja, usko povezanog s privrženošću domovini, kao kad Hermann kaže: „A gradačka umjetnost, to nisu nikakva načeta jetra koja su ispala iz nekog alkoholiziranog leša... prilikom ispiranja leševa. Ta gradačka umjetnost nipošto nije niškoristi... Nitko mi ne može Graz istrgnuti iz života.“

Iako su najizvođeniji i najprevodeniji Schwabov dramski tekst, *Predsjednicama* je u autorovom opusu prethodila monodrama *Živo je neživo i glazba* – *Lešina* koje je praizvedeno 1989. u diskoklubu Teatro (Bronx) u Grazu. *Predsjednice* su praizvedene 1990. u bečkom Theateru im Künstlerhausu u režiji Günthera Panaka. *Predsjednice* – Erna, Greta i Mariška – tri su spremačice koje, kako je i sam autor rekao, reprezentiraju ljude koji misle da sve znaju i o svemu moraju odlučivati, a zapravo izazivaju sažaljenje zbog svojih uskogrudnih stajališta. Pritom je posebno groteskna Mariška koja je najponosnija što golom rukom, bez rukavica, odčepljuje zahodske školjke i za nagradu smije konzumirati ono što je izazvalo nevolju. Erna ima sina Hermanna

koji je seksualno frustriran i nezadovoljan, što se ponovno pojavljuje u drami *Uništenje naroda* u liku gospođe Wurm i njezina sina Hermanna. Kad Erna i Greta zakolju Marišku, prizor završava Erninim riječima da će tijelo zakopati u podrumu jer „fina ljudi uvijek kažu: Svaki čovjek u ovoj zemlji ima svoj leš u podrumu.“ Dramski komad *Uništenje naroda ili moja su jetra besmislena* praizveden je 1991. u Münchenu u sklopu Münchner Kammerspiele u režiji Christiana Stückla. Iako su i u *Uništenju naroda* provodni motivi slični, pojavljuju se tri kruga likova: psihički poremećena majka i njezin obogaćeni sin kojega je u djetinjstvu seksualno zlostavljao ujak, zatim malograđanska obitelj Kovačić: muž, žena i dvije razuzdane djevojke prema kojima otac ne skriva incestuozne sklonosti te alkoholičarka gospođa Grollfeuer koja priredi rođendansku zabavu za svoje susjede i otruje ih hranom. U trećem činu sve se tri skupine nađu na rođendanskoj proslavi Grollfeurove i redom umiru otrovani hranom, a slavjenica drži dugačak monolog u kojemu zaključuje: „Najstrašnije što može postojati, to je narod... a svaka snaga otpora natruli je talent. Trošiš svoja jetra zbog nekakve podnošljivosti. Upiješ se u razumijevanje. Moja su jetra bila badava. Moja su jetra besmislena.“ Međutim, u četvrtom se činu ponovno svi nađu zajedno, a Hermann – kojega slavjenica nazove „oderanim životom“ – recitira svoju lascivnu pjesmu i krikne zaključivši: „Sve umrlo uvijek je samo od mene. Sve mrtvo – to sam ja.“

Drama *Prevaga*, nevažno: *Neoblik. Europska večera* praizvedena je 1991. u bečkom Schauspielhausu u režiji Hansa Gratzera, a na *Uništenje naroda* podsjeća po tome što je ponovno riječ o sukobu svjetova koji se događa za stolom poprimajući monstrozne kanibalske razmjere, nakon čega slijedi posljednji čin kao da se ništa nije dogodilo. „Čovječnost je prestupila protiv nas. Čovječnost nas je istrgnula iz tla i iz nas i sasvim mimo toga“, kaže Karli, a Jürgen dodaje: „ta strana prisna tuđost... to čudesno lijepo moranje ubijanja, to uvijek iznova staro punjenje njuške od strane uma nasladom u krvi...“ Među nekoliko likova čudaka koji u gostionici vode bizarne razgovore priprije Lijepi par, muškarac i žena koji svojim izgledom i dojmom finoće posve odudaraju od ukupnog ozračja, da bi na kraju zaključili kako moraju otići jer ondje „pomalo biva prekompletno“, te da je jelo zabavno, ali društvo ipak odviše tužno. Kad profinjeni par ode s *europske večere*, domačinima ostaje da plaču i padaju jedni drugima u zagrljaj.

Moja pseća usta posljednja je i možda najbizarnija drama u ovoj knjizi, a i ona je praizvedena u bečkom Schauspielhausu 1992., poslije *Prevage*. Glavni lik Sepp sa psećom gubicom, „preosjetljiv samouništitelj“, „optički loše vonjajuća osoba kao bezbožna uvreda“. U drami se još pojavljuju Žena („čisto, strogo upregačeno žensko“) i Sin („nakrivo nasaden mladić“, „nabrijan, užurban, izgubljen“). Seppove replike razlomljene su u slobodne stihove, pre-

pune bizarnih slika i gorčine zbog tjelesne i duhovne obogaćenosti. Tijekom drame Sepp „malo kosi“ i između prosipa riječi iz kojih je razvidno da je ogorčen te da ima užasan naum: u svom će psu Rolfiju razviti krvožedni instinkt prema sebi, tako da mu na kraju pas pregrize grkljan i oslobodi ga muka. Za razliku od Seppa, Ženine su riječi uglavnom naredbodavne i prijekorne, izraz su želje za vodenjem normalnog života, a Sin je zaokupljen popravkom rasplinjača i osposobljavanjem automobila. Seppova gorčina prepuna je slika o čovječnosti („čovjek koji miluje drugog čovjeka slomljeni je zločinac“; „ja sam suprotnost od predsjedničke uobrazilje/jedan bez slike u ogledalu“).

Radikalne komedije Wernera Schwaba žanrovski nisu komedije, a njihova se radikalnost može pronaći u grotesknom prikazu svijeta i ljudi koji njime prohode. Schwabove *komedije* zapravo su *čudnovate*. Jürgen iz *Prevage* to je sažeo ovako: „Čudnovato... 'čudnovato' je svojevrсна riječ, stoga je život čudnovat. Trudimo se oko života ljudi, jer se moramo truditi oko svoga vlastitog života, a ljudi ne mogu spoznati ništa drugo nego to da je život čudnovat i sami sebi bivamo sasvim svojevrсни, jer preostajemo sebi, jer se već ponovno nismo riješili sebe i jer smo sami ono najčudnovatije od cijele čudnovatosti.“ Uzimajući u obzir s jedne strane obilno govorenje o jetri i tjelesnim izlučevinama, a s druge strane prikaz ljudskog društva kao čopora koji je uvijek spreman pregristi grkljan sla-

bijima od sebe, čini se da je u Schwabovim drama-ima ponajviše riječ o žudnji za pročišćenjem i otporu prema pokornosti, a oboje je mišljenje i doslovno i metaforički. Zato Schwabove drame govore i formalno i sadržajno posve drukčijim – čudnovatim jezikom.